

ιστορία & ουτοπία

κατασκευή και αφήγηση της νεωτερικότητας

περιλήψεις εισηγήσεων

ιστορία & ουτοπία

κατασκευή και αφήγηση της νεωτερικότητας

Συνέδριο στο πλαίσιο του μαθήματος

*Ανάλυση του γραπτού & του σχεδιασμένου
αρχιτεκτονικού λόγου*

επιστημονικώς υπεύθυνος:
Παναγιώτης Τουρνικιιώτης

περιλήψεις εισηγήσεων

Πρόγραμμα Συνεδρίου

9.30–10.00 **ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ**

Εισαγωγή στο θέμα: Ιστορία & Ουτοπία

Παναγιώτης Τουρνικιώτης [Καθηγητής Ε.Μ.Π.]

10.00–11.20 **[ΕΝΟΤΗΤΑ Α]** Κατασκευή και έξοδος από τον παράδεισο

Κοινωνία και Ουτοπία

Δήμητρα Αννίνου

Frank Lloyd Wright [Taliesin – Broadacre City – Usonia – Taliesin]

Νέστορας Σκαντζούρης

Από την Τελεολογία της Φύσης στην Τεχνολογία της Εξουσίας

Δημήτρης Θεοδώρου

Ενδεχόμενες Γαίες (196Χ–197Χ)

Γιώργος Ρυμενίδης

[συζήτηση]

11.20–11.40 **ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ**

11.40–13.00 **[ΕΝΟΤΗΤΑ Β]** Ουτοπικές περι-πτώσεις

“1984” – G. Orwell: Η υποδηλούμενη Αφήγηση της Ουτοπίας

Χρύσα Βαρετίδου

Περιπλοκές και Περιπέτειες της Ουτοπίας στο ελληνικό Στερέωμα

Μαρία Τζάκη

Ρέα: Αποτύπωμα αποτυχημένων Φιλοδοξιών

Εβελίνα Ιωάννου

Ουτοπία, Γέννηση και Αποτυχία στην πόλη του 20ου αιώνα

Ελισάβια Μιχαλοπούλου

[συζήτηση]

13.00–13.20 Προσκεκλημένος ομιλητής:

Νίκος Μπελαβίλας [Αναπληρωτής Καθηγητής, Ε.Μ.Π.]

13.20–14.30 **ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ**

14.30–15.50 **[ΕΝΟΤΗΤΑ Γ]** Το άλγος της ουτοπίας

Από την Ουτοπία στη Νοσταλγία και πάλι στην Ουτοπία

Έλλη Βλάχου

“Η πείνα και η δίψα” του Ionesco για την απόδειξη της Αντι-ουτοπίας

Ερμίνα Αποστολάκη

Εν δυνάμει ταξίδια – Ουτοπικές αποχρώσεις στο Θέατρο

Βιβή Αννούση

Η Ουτοπία του Σώματος, ή το Ουτοπικό Σώμα

Νίκη Κογκέλλη

[συζήτηση]

15.50–16.10 **ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ**

16.10–17.30 **[ΕΝΟΤΗΤΑ Δ]** Περιπλάνηση υποκειμένου

Ξεπερνώντας την Ουτοπία

Νεφέλη Βασιλοπούλου

Ένα Υποκείμενο, 3 έννοιες*, 2 λέξεις** και 1 πουλί***

Σοφία Ριζοπούλου

Η “δεξίωση” του Ξένου στο έργο του Ch. Fourier,

υπό το Φως των J. Derrida και P. Klossowsky

Νικόλ Μπαϊρακτάρη

Ετεροτοπίες ως Ομοίωμα της Ουτοπίας.

Τα ταξίδια σε αρκετές χώρες του κόσμου σε τέσσερα μέρη

Γιάννης Τουρνικιώτης

[συζήτηση]

17.30–18.00 **ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ**

18.00–19.30

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΡΟΓΓΥΛΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

προσκεκλημένοι:

Νίκος Πατσαβός [Διδάσκων στα Τμήματα Αρχιτεκτόνων, Π.Ι. & Π.Θ.]

Νικόλαος - Ίων Τερζόγλου [Επίκουρος Καθηγητής, Ε.Μ.Π.]

Κώστας Τσιαμπάος [Λέκτορας, Ε.Μ.Π.]

Παναγιώτης Χαραλάμπους [Καθηγητής, Πρύτανης Α.Σ.Κ.Τ.]

I. Διχασμένος άνθρωπος: απελευθερώνεται από την καταπιεστική λαβή της πραγματικότητας, κατευθύνεται προς το ανύπαρκτο, ζει ταυτόχρονα στο εδώ και τώρα και σε έναν άλλο κόσμο δικής του επινόησης.

II. Μια ρομαντική φαντασίωση ορμώμενη από τις ναρκισσιστικές τάσεις Του, ένα ταξίδι μεταξύ ιστορίας και ουτοπίας, ένα όνειρο που γίνεται πραγματικότητα κάπου στο ενδιάμεσο.

III. Μηχανισμοί της επιθυμίας και του φαντασιακού, απεικονίσεις του εφήμερου και του προσωρινού, διακύρση του θανάτου του πραγματικού, όνειρο του μέλλοντος

IV. Αντί-ουτοπία: η γνώση του καλού και του κακού τιμωρείται με έξοδο από τον παράδεισο.

V. Δεν αποτελεί προφητεία, αλλά προειδοποιεί έμμεσα την ανθρωπότητα.

VI. Ωστόσο, παρατηρείται μια σειρά περιπλοκών ή “σεισμικών” ανακατατάξεων των ουτοπικών ιδεών.

VII. Όπως ένα ερπετό που αλλάζει δέρμα, αφήνει το κουφάρι της ως αποτύπωμα της στιγμής, που βρισκόταν ταυτόχρονα στο πιο πρώιμο και στο πιο ανεπτυγμένο στάδιο της ύπαρξης της.

VIII. Ως άπιαστη απεικόνιση της κοινωνίας που την κατασκευάζει, ενέχει στη σύλληψή της μία έντονη συνύφανση με την αποτυχία.

IX. Η Νοσταλγία για πιο παραδοσιακές μορφές απαντά στην ουτοπία της «φυγής» και «επιστροφής» σε «παραδείσια συστήματα»

X. Η αέναν αναζήτηση της ευτυχίας κατ’ αυτό τον τρόπο, ανάμεσα στο χάος και την βιαιότητα των ανθρώπινων επιτευγμάτων, οδηγεί στην τραγική ειρωνεία της βέβαιης απώλειας.

XI. Συνθήκες όσμωσης και επικοινωνίας δημιουργούν συναντήσεις και επιτρέπουν διαβάσεις προς άλλους τόπους.

XII. Το σώμα φαντάζεται το σώμα, το φαντασιακό αποκτά “υλικότητα” και πραγματώνει ουτοπίες.

XIII. Η κοινωνία βρίσκεται σε εύθραυστη κατάσταση και τα γεγονότα το επιβεβαιώνουν.

XIV. Η ανθρώπινη θέληση για το σπάσιμο του κύβου, την αμφισβήτηση της ύπαρξης ορίων και τη ρηγμάτωση του οικοδομήματος της γνώσης.

XV. Το οικοδόμημα της υποκειμενικότητας και των ορίων της, την εναρμόνιση ενός συνόλου διαφορετικότητας μέσα σε ένα ταυτοτικό (κοινωνικοπολιτικό) σύστημα, σύνολο ή πλαίσιο.

XVI. Τα όρια μεταξύ ουτοπίας και ετεροτοπίας, ευτοπίας και δυστοπίας, καταργούνται, σε μια ιστορική αφήγηση του τώρα, που είναι συνάμα εδώ και αλλού, τότε και τώρα και αύριο.

XVII. ...

ΕΝΟΤΗΤΑ Α

κατασκευή και έξοδος από τον παράδεισο

Σύμφωνα με τον Luis Mumford στο βιβλίο του, Η Ιστορία των Ουτοπιών, η ιστορία της ουτοπίας αποτελεί το άλλο μισό της ιστορίας της ανθρωπότητας. Το σκηνικό των δραστηριοτήτων του ανθρώπου ήταν λίγο πολύ πάντοτε το ίδιο, όσες αλλαγές και αν υπέστη ο πλανήτης με την πάροδο των χρόνων. Παρ' όλα αυτά αυτό είναι μονάχα το εν δεύτερον της ιστορίας μας, αφού ζούμε ταυτόχρονα σε δύο κόσμους, τον εξωτερικό – υλικό και αυτόν που υπάρχει μέσα στο μυαλό μας. Όπως σημειώνει ο Φ.Λ. Πολάκ: Ο homo sapiens είναι ένας «δισα-σμένος άνθρωπος», κατορθώνει να απελευθερώνεται από την καταπιεστική λαβή της πραγματικότητας και να κατευθύνεται προς το άλλο, το ανύπαρκτο έτσι μπορεί να συμπεριφέρεται σκόπιμα ως «πολίτης δύο κόσμων», να ζει ταυτόχρονα στο εδώ και τώρα και σε έναν άλλο κόσμο δικής του επινόησης».

Μια άλλη άποψη θέλει το ουτοπικό ιδεώδες να αποτελεί εγγενές ανθρωπολογικό χαρακτηριστικό και στην ρίζα κάθε προόδου που πέτυχε ο άνθρωπος στον κόσμο τούτο, να βρίσκεται η αιώνια δυσαρέσκεία του με ό,τι είναι και ό,τι έχει. Από αυτή την ιδιότητα του ανθρώπου γεννήθηκε και η ουτοπία, η οποία στην πάροδο των χρόνων αλλάζει μορφές, μετασχηματίζεται από την πρωταρχική - πρωτόγονη ουτοπία της απόδρασης που απαντά στα ένστικτά μας, σε έτερους τρόπους σε μαγικά νησιά, σε ουτοπίες που ανακατασκευάζουν όχι απλά το περιβάλλον στο οποίο ζούμε, αλλά και τους θεσμούς που καθορίζουν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων.

Οι ουτοπίες δεν είναι αυθαίρετες κατασκευές που οφείλονται αποκλειστικά στην επινοητική ικανότητα των ουτοπικών συγγραφέων, αλλά έχουν σφραγιστεί από την εποχή τους και

μάλιστα την αποκαλύπτουν σαφέστερα από άλλα είδη γραφής. Υπάρχουν κάποια βασικά ερωτήματα, που εντοπίζονται στη ρίζα αυτού που ονομάζουμε «ουτοπία», πάντα σε αναφορά προς την κοινωνία, τα οποία θα μπορούσαν να διατυπωθούν ως εξής: Με ποιόν τρόπο κάθε φορά η ουτοπία μεταλλάσσεται και συνδιαλέγεται με την κοινωνία της εποχής της; πως αυτός ο διάλογος εξελίσσεται στην πάροδο του χρόνου; Και κυρίως, υπάρχει ουτοπία στις μέρες μας και αν ναι, τότε ποια είναι η μορφή της;

"Every spirit builds itself a house;
and beyond its house, a world;
and beyond its world a heaven.
Know then, that the world exists for you:
build, therefore, your own world."
(Ralph Waldo Emerson)

Ένα ταξίδι στην ουτοπία. Από την πόλη των εκατό χιλιάδων κατοίκων, στην αδελφότητα του Taliesin στην μέση της ερήμου. Η ιδέα της Broadacre City, γεννιέται το 1932 στην ανατολή (Taliesin East) σε μια περίοδο έρευνας, στοχασμού και ανασυγκρότησης για τον αρχιτέκτονα. Το όνειρο για μια ουτοπική πόλη θα σβήσει το 1959 στην δύση (Taliesin West), παράλληλα με τον θάνατο του εμπνευστή της.

1937. Η κατάσταση της υγείας του Wright επιβάλλει την μετακίνησή του σε ένα πιο θερμό και ξηρό περιβάλλον. Το Taliesin West, ένα αγρόκτημα στην έρημο της Arizona, σχεδιάζεται από τον Wright και κτίζεται εξ' ολοκλήρου από τον ίδιο και τους μαθητευόμενους του. Μέσω της ανάλυσης του τρόπου λειτουργίας του πρωτοποριακού μοντέλου κατοίκησης της Broadacre City, σε συνάρτηση με το πρωτόγονο κοινωνικό καθεστώς που συνθέτει ο αρχιτέκτονας στην μέση της ερήμου, τα δύο παραδείγματα, θα μελετηθούν ως προς την χωρική οργάνωση και ως προς τις κοινωνικές τους δομές (προσπαιτούμενες συνθήκες κατοίκησης).

Με σκοπό την πληρέστερη κατανόηση των κοινωνικών παραμέτρων θα γίνει μια επιλεκτική παρουσίαση έργων -σε επίπεδο αναφοράς- που προηγήθηκαν της πρότασης για την Broadacre, αλλά και έργων που ακολούθησαν μέχρι τη στιγμή του Taliesin. Παράλληλα θα παρουσιαστούν καθο-

ριστικές στιγμές της ζωής του αρχιτέκτονα που κατά ένα μεγάλο βαθμό επηρέασαν το αρχιτεκτονικό του έργο. Επιπρόσθετα, θα παρουσιαστεί το πολεοδομικό έργο της Usonia μια πρόταση για την εξέλιξη της κατοίκησης κατά την διάρκεια της μεγάλης οικονομικής ύφεσης της Αμερικής, η οποία παρουσιάστηκε μαζί με την πρόταση της Broadacre σε έκθεση του Μουσείου Μοντέρνας Τέχνης στην Νέα Υόρκη το 1940. Στόχος, η κατανόηση του ουτοπικού χαρακτήρα και του οράματος του Frank Lloyd Wright, για την αρχιτεκτονική και την κατοίκηση γενικότερα. Στόχος, η ανάδειξη και εμπέδωση του ουτοπιστικού χαρακτήρα του οράματος του F. L. W. ως προς την κατοίκηση και την αρχιτεκτονική γενικότερα.

Μια ρομαντική φαντασίωση ορμώμενη από τις ναρκισσιστικές τάσεις του αρχιτέκτονα, ένα ταξίδι μεταξύ ιστορίας και ουτοπίας, ένα όνειρο που γίνεται πραγματικότητα κάπου στο ενδιάμεσο. Η ουτοπία πραγματώνεται εν μέρει, με την σύσταση της ιδανικής κοινότητας 'Usonia' το 1947, ενώ η ιστορία συνεχίζει να γράφεται από τα μέλη των 47 οικογενειών που κατοικούν στην κοινότητα μέχρι και σήμερα. Το ταξίδι συνεχίζεται.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 εμφανίζεται ένα καινούργιο πρότυπο κινηματογράφησης ταινιών, τόσο στην Ευρώπη, όσο και αλλού, το οποίο θα ονομαστεί Νέο Κύμα [nouvelle vague]. Μεταξύ άλλων, ο Jean-Luc Godard και ο François Roland Truffaut, στα τέλη της δεκαετίας του '60 και λίγο πριν ξεσπάσει ο Μάης του 68, θα κινηματογραφήσουν δυο από τις κορυφαίες ταινίες του ευρωπαϊκού κινηματογράφου (Alphaville, Fahrenheit 451). Όλα τίθενται υπό αμφισβήτηση. Οι σκηνοθέτες αμφισβητούν τον καθιερωμένο τρόπο κινηματογράφησης, η φοιτητική νεολαία αμφισβητεί την καθεστηκία τάξη. Οι οραματισμοί της intelligentsia της εποχής, μέσα στην οποία ανήκουν και οι δύο σκηνοθέτες για τους οποίους γίνεται λόγος, στρέφονται προς το μακρινό μέλλον και προσπαθούν να σκιαγραφήσουν την πορεία του σύγχρονου ανθρώπου. Από το παρόν της δεκαετίας του 60 «κοιτάζουν» εκείνο που έρχεται, προβάλλοντας τις σκέψεις και τις αμφισβητήσεις τους στο μέλλον. Το μέλλον της επερχόμενης κοινωνίας εμφανίζεται περισσότερο ως δυστοπία παρά ως ευτοπία.

Τι είναι αυτό που θα συνδέσει τους δυο κινηματογραφιστές στις ταινίες Alphaville και Fahrenheit 451; Οι ταινίες κινηματογραφούνται με ένα χρόνο διαφορά (1965, 1966 αντίστοιχα) και ο θεματικός τους άξονας περιστρέφεται γύρω από τη γέννηση μη ρεαλιστικών πόλεων στο μέλλον. Ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά των πόλεων αυτών και με ποια χαρακτηριστικά κατασκευάζουν το υποκείμενο – κάτοικο των πόλεων - οι σκηνοθέτες;

Το παρόν σημείωμα επιχειρεί να προβάλλει τους τρόπους με τους οποίους οι δύο ταινίες «σκέπτονται» το μέλλον

που έρχεται, όχι ως ειδυλλιακός προορισμός, όπως άλλοτε μπορεί να σκιαγραφήσαν τα μανιφέστα του ανθρώπου, αλλά ως αντι-ουτοπίες μέσα στις οποίες «η γνώση του καλού και του κακού» τιμωρείται με έξοδο από τον παράδεισο.

Κατά τις δεκαετίες που ακολούθησαν τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο, και ειδικότερα τις δεκαετίες του '60 και του '70, σημειώνεται μία ιδιαίτερα έντονη πύκνωση εμφάνισης αρχιτεκτονικών ομάδων και μεμονωμένων αρχιτεκτόνων, οι οποίοι επιχειρήσαν να προσεγγίσουν την αρχιτεκτονική μέσω μιας διαφορετικής οπτικής από αυτήν της κυρίαρχης ιδεολογίας του καιρού τους. Οι ομάδες αυτές άσκησαν έντονη κριτική και διακήρυξαν τον θάνατο της μέχρι τότε “συντηρητικής” αρχιτεκτονικής παραγωγής· έθεσαν ως επιβεβλημένη ανάγκη ότι αν η αρχιτεκτονική θέλει να επιζήσει, θα πρέπει να εισέλθει ως «λαθρεπιβάτης» στα οχήματα άλλων λόγων.

Οι ομάδες αυτές —ενδεικτικά αναφέρω εδώ τους Archigram, τους Superstudio, τους Archizoom, τους Ant Farm— επιχειρήσαν να αναπτύξουν έναν λόγο γύρω απ' το πεδίο της αρχιτεκτονικής, που επέκτεινε το ενδιαφέρον του, από την προβληματική του χώρου καθαυτού και προς αυτήν της διαχείρισης του χρόνου. Αντλώντας τη σκέψη τους από τα πεδία της τεχνολογίας και των νέων μέσων, της κοινωνιολογίας, της ανθρωπολογίας, της τέχνης κ.λπ. και επιστρατεύοντας τα εννοιολογικά εργαλεία του λόγου της αυτονομίας, τους μηχανισμούς της επιθυμίας και του φαντασιακού και μέσα από τις απεικονίσεις του εφήμερου και της προσωρινότητας, οι ουτοπιστές των δεκαετιών του '60 και του '70 ονειρεύτηκαν το μέλλον της ανθρωπότητας με φόντο την αποϋλοποίηση της αρχιτεκτονικής.

Η έρευνα θα επιχειρήσει να επισημάνει τις αντιφάσεις ανάμεσα στις οποίες αναπτύσσονται ο λόγος, οι αναπαραστάσεις και οι πρακτικές των “ηρωτοπόρων” τεχνο-ουτοπιστών.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β

ουτοπικές περι-πτώσεις

Ο κόσμος στο έτος “1984” είναι γυάλινος. Δεν υπάρχει το στοιχείο της προσωπικής ζωής καθώς στο σπίτι, στη δουλειά, στο δρόμο, ο πολίτης της Ωκεανίας είναι θεατός, ως εάν να ζει σε ένα μεγάλο πανοπτικό. Ο Orwell γράφει ένα μυθιστόρημα σε μορφή αλληγορίας για να προλάβει τα χειρότερα γεγονότα που ενδεχομένως έπεται να συμβούν, αν ο άνθρωπος δεν υπερασπιστεί το πολυτιμότερό του δικαίωμα: την ελευθερία της σκέψης. Στο “1984” το παρόν, η εν τω γίνεσθαι πραγματικότητα, βιώνεται ως ένας επώδυνος, μη-συνεκτικός τόπος, όπου κανείς δε γνωρίζει τι πρόκειται να συμβεί.

Η δυστοπία σαν έννοια δεν υπάρχει μόνο μέσα στον χώρο, αλλά μας προδιαθέτει τον χώρο, που διέπεται από τον χρόνο. Δηλαδή υπάρχει και μέσα στις διαστάσεις του χρόνου. Εν προκειμένω η ανάγνωση του έργου δεν παρουσιάζει μόνο έναν φανταστικό κόσμο με δυσοίωνες προοπτικές. Αφετηριακό του σημείο είναι η αναζήτηση του παρελθόντος με απώτερο στόχο μια μελλοντική προβολή.

Το έργο “1984” είναι μια πολιτική δήλωση. Εκτός από τον αλληγορικό χαρακτήρα του σχετικά με τους πολιτικούς μύθους του Ψυχρού πολέμου, έχει διαβαστεί επίσης, ως ένα πολιτικό μανιφέστο κατά του ολοκληρωτισμού και της «χαμένης» ελευθερίας. Δεν αποτελεί προφητεία αλλά προειδοποιεί έμμεσα την ανθρωπότητα. Η παρούσα εισήγηση έχει σκοπό να εξετάσει και να αναλύσει την υποδηλούμενη αφήγηση της οργουελιανής ουτοπίας κοιτώντας στο ιστορικό παρελθόν 1948 και το φανταστικό μέλλον “1984”. Τι πραγματικά συνέβη το 1984; Σήμερα, σχεδόν 70 χρόνια μετά την συγγραφή του έργου γνωρίζουμε άραγε ποια είναι η μάσκα

του Μεγάλου Αδελφού; Το έργο του Orwell προσφέρεται για ποικίλες αναλύσεις και ερμηνείες καθώς σε κάθε εποχή, στο δικό μας παρόν αλλά και σε ένα μακρινό μέλλον μπορεί να αφυπνήσει όταν κινδυνεύει η κοινωνική και η ατομική ελευθερία.

Από την ιστορική αρχαιότητα και εντεύθεν, παντοειδείς ουτοπίες έχουν καθοδηγήσει την αναπόληση-φαντασία, με άλλα λόγια έχουν πλάσει τη γραμματική της επιθυμίας, στη συλλογική ελληνική συνείδηση.

Η σύνθεση ιστορικών γεγονότων με ουτοπικές αναζητήσεις-στόχους, η τάση του ανθρώπινου πνεύματος, όχι τόσο να ερευνησει την παρούσα πραγματικότητα αλλά περισσότερο να απαντήσει στην ερώτηση πώς θα επιθυμούσε να είναι η πραγματικότητα, ήταν μια μέθοδος που παρήγε αποτελέσματα δίνοντας ορμή στον τροχό της ιστορίας του αρχαίου κόσμου, του Βυζαντίου και της πιο πρόσφατης ελληνικής πορείας.

Η δομή των ιδεών της ουτοπικής οντότητας επιχειρεί να εκτελέσει την αποστολή της μεταφοράς της ουτοπίας, ως ευκαταία, ευτυχούς και πραγματοποιήσιμης λύσης για το μέλλον σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερους πληθυσμούς φορέων.

Εστιάζοντας στην ουσία μίας ουτοπικής πρότασης, διαπιστώνουμε ότι αποτελεί ένα δομημένο σύνολο ιδεών, το οποίο εξαρτά την ανθεκτικότητα του από την ικανότητα επιβίωσης της κεντρικής - πυρηνικής ουτοπίας, καθώς αυτή περιβάλλεται από κατά καιρούς δορυφορικές, “αναλώσιμες” ουτοπίες.

Το ελληνικό ιστορικό γίνεσθαι γονιμοποιήθηκε από ονειρικές ενατενίσεις, που συνεισέφεραν σε σημαντικές αλλαγές ισορροπιών και στάτους. Ωστόσο, παρατηρείται μια σειρά περιπλοκών ή “σεισμικών” ανακατατάξεων των ελληνικών ουτοπικών ιδεών.

Η αρχαία ελληνική κληρονομούμενη αίγλη μοιάζει σήμερα περισσότερο με τουριστικό σενάριο, παρά με εκπλήρωση της ευρωπαϊκής ουτοπικής ιδέας περί ανασύστασης

της αρχαίας ελληνικής υπόστασης. Η Μεγάλη Ιδέα για την ανάκτηση των βυζαντινών εδαφών και την αναγέννηση του «μαρμαρωμένου βασιλιά» απέβη σε χρεοκοπία. Η ελληνικότητα σαν διαφορετική πολιτιστική οντότητα, που γεφυρώνει την δυτική με την ανατολική θεώρηση, μοιάζει σήμερα κενός λόγος. Η δυτική προσέγγιση μέσω της ολοκλήρωσης της ευρωπαϊκής ενωτικής ιδέας δεν φαίνεται να διαθέτει πλέον τα ενεργειακά αποθέματα, ή τα χαρακτηριστικά μιας ουτοπικής ισχυρής ελκυστικότητας.

Οι ουτοπικές συνθέσεις μοιάζουν στο πεδίο της Ελληνικής ιστορίας να μην καταφέρνουν να επιβιώσουν αλώβητες από τις δοκιμασίες της σύγκρουσης με την εξωτερική και εσωτερική πραγματικότητα, καθώς πολλές από αυτές επιβλήθηκαν σαν ιδεώδεις κατασκευές εισαγόμενες, ή σαν κατασκευές που δεν στηρίχτηκαν στις δυνατότητες, τις ποιότητες και τις ιδιομορφίες του περιβάλλοντος ιστορικού τοπίου.

Θα εξετάσουμε στην μελέτη αυτή, την πορεία γέννησης, την δομή, την ανθεκτικότητα, αλλά και την ουσιαστική εξασθένηση του ελληνικού ουτοπικού φαντασιακού, όπως αυτό συνδέθηκε και συνδιαλέχθηκε με το θρησκευτικό συναίσθημα και τις ενδόμυχες επιθυμίες του συλλογικού ελληνικού υποκειμένου.

Το εμπορικό κέντρο Ρέα που βρίσκεται στην πλατεία Δεληολάνη στο Βύρωνα, παρά την εμμονή των ηλεκτρονικών μηχανών αναζήτησης, έχει πάψει να λειτουργεί μόνο ως κινηματογράφος από τη στιγμή που άλλαξε ιδιοκτήτες το 1985.

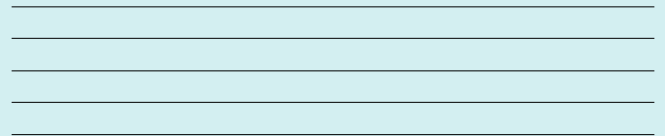
Κάνοντας μια αναδρομή στη μετά-Μεταπολιτευτική εποχή, βρισκόμαστε μπροστά στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας, με τις αναδιανεμητικές πολιτικές του ΠΑ.ΣΟ.Κ. να ευνοούν τους μεσοστρωματικούς και λαϊκούς πληθυσμούς, όπως οι κάτοικοι του Βύρωνα και των γύρω περιοχών. Η κοινωνική άνοδος των προαναφερθέντων, σε συνδυασμό με τα νέα καταναλωτικά πρότυπα, λειτούργησαν ως εξυπηρέτηση για τη θρέψη και ικανοποίηση των φιλοδοξιών, νέων τότε επιχειρηματιών, οι οποίοι με τη σειρά τους έσπευσαν να δημιουργήσουν “μικρομεγάλες αφηγήσεις του Αμερικάνικου ονείρου”. Μια τέτοια περίπτωση είναι και το εμπορικό κέντρο Ρέα. Ο θερινός κινηματογράφος που λειτουργούσε από το 1947 στη συγκεκριμένη τοποθεσία, μεταφέρθηκε τρεις ορόφους πάνω απ’ το έδαφος και στο ισόγειο του γυάλινου κτιρίου που τον φιλοξενεί τοποθετήθηκε μια νέον επιγραφή σε μπλέ ηλεκτρική και ματζέντα τόνους με την ένδειξη “Εμπορικό Κέντρο Rea”.

Παρά την επιβλητική παρουσία που μπορεί να έχει ένας πολυόροφος χώρος μαζικής κατανάλωσης, το Ρέα δεν κατάφερε ποτέ να ξεπεράσει τις δομές του παραδοσιακού λιανικού εμπορίου, με αποτέλεσμα να το βρίσκουμε ερειπωμένο στο σήμερα, στην κατά τ’ άλλα πολυσύχναστη αγορά του Βύρωνα. Λειτουργεί σαν ένα σύμβολο του ονείρου της “Αλλαγής” (sic), μιας λέξης που “συμπυκνώνει μονολεκτικά

με τη γενικότητα της τις πολύμορφες προσδοκίες της κοινωνίας”, με τις οποίες πλέον δεν μπορούμε να ταυτιστούμε εφ’ όσων ανήκουν σε άλλη εποχή, άλλη γνώση και άλλη φιλοδοξία.

Όπως ένα ερπετό που αλλάζει δέρμα, έτσι και το Ρέα αφήνει το κουφάρι του ως αποτύπωμα της στιγμής, που βρισκόταν ταυτόχρονα στο πιο πρώιμο και στο πιο ανεπτυγμένο στάδιο της ύπαρξης του. Το αποτύπωμα αυτό αντιμετωπίζεται σαν μια σύγχρονη αρχαιολογία στην οποία αναζητούμε μνημειακότητα, προκειμένου να μας διαφωτίσει για τις αποτυχίες των φιλοδοξιών του.

Η παρούσα εργασία αποπειράται να προσεγγίσει τη διαδικασία διαρκούς επανεγγραφής του μέλλοντος, μέσω της κατασκευής της ουτοπίας. Η μελέτη τοποθετείται χωροχρονικά και αντλεί συμπεράσματα από την πόλη του 20ου αιώνα. Την πόλη ιδωμένη ως αποτέλεσμα μιας διαρκούς διαδικασίας επαναπροσδιορισμού συνθηκών, αλλά και αξιών και επιδιώξεων, που ακουμπά πάνω στη στρωματογραφία όσων έχουν προηγηθεί, με αναπόφευκτη μοιραία κατάληξη να αποτελέσει εν τέλει μελλοντικά κι αυτή τμήμα της.

Από τότε που ο Louis-Sébastien Mercier, περί τα τέλη του 18ου αιώνα, τοποθέτησε την ουτοπία σε συγκεκριμένο χρόνο, ενέταξε την έννοιά της σε μία εν δυνάμει μελλοντική πραγμάτωση. Για την πόλη, η φαντασίωση του ουτοπικού μέλλοντος σχεδιάστηκε, μετρήθηκε και κατασκευάστηκε μέσα από πολεοδομικές μελέτες. Το μέλλον της πόλης όμως, συντέθηκε ξανά και ξανά, καθώς ο 20ος αιώνας αποτέλεσε ταυτόχρονα τον κατ' εξοχήν αιώνα πραγμάτωσης και συθέμελης κατεδάφισης ουτοπιών. Τη διαρκή διαδικασία επανεγγραφής του μέλλοντος εντοπίζει το 1937 ο Paul Valéry όταν γράφει στο δοκίμιο "Notre Destin et Les Lettres", ότι το μέλλον, είναι όπως όλα τα υπόλοιπα, δεν είναι πια αυτό που ήταν ("L'avenir est comme le reste: il n'est plus ce qu'il était."). Το μέλλον της πόλης ήταν και είναι γνωστό αλλά δεν ήταν και δεν είναι μόνο ένα. Αναπτύσσεται λοιπόν μία προβληματική αφενός, ως προς τη διαδικασία επανεγγραφής και αντικατάστασης ουτοπικών αναπαραστάσεων και αφετέρου, ως προς την αιτία ή και την ανάγκη της συνεχούς ανακατασκευής τους.

Η ουτοπία ως άπιστη απεικόνιση της κοινωνίας που την κατασκευάζει, ή ως τροφοδότης της αένας επιδίωξης, ενδεχομένως, ανέφικτων αναπαραστάσεων, πιθανόν να ενέχει στη σύλληψή της μία έντονη συνύφανση με την αποτυχία. Οι ουτοπικές προβολές της πόλης θα εξεταστούν υπό το πρίσμα από το οποίο παρουσιάζονται σε φιλμ εκπαιδευτικού ντοκιμαντέρ της εποχής. Άλλοτε με σκηνική αναπαραστάση της ουτοπίας, άλλοτε με παρουσίαση της παροντικής δυστοπίας. Τα ντοκιμαντέρ εικονοποιούν, είτε συνθετικά, είτε αντιθετικά και ομολογουμένως αρκετά στοχοποιημένα, το zeitgeist της εποχής τους. Αυτό θα είναι και το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα εξεταστούν. Απώτερος επιδιωκόμενος σκοπός είναι να φωτιστούν στοιχεία της σχέσης σύνδεσης μεταξύ Ιστορίας και Ουτοπίας, σχέσης φαινομενικά διαρκούς ρήξης, πιθανά εντούτοις, αμοιβαίας συνεπαγωγής.

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ

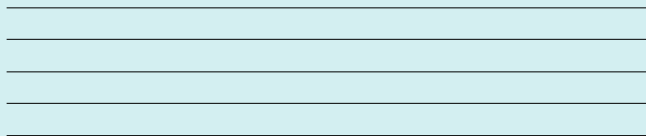
το άλγος της ουτοπίας

Ο H.G. Wells υποστήριζε πως «όσο πιο διαταραγμένο είναι το μυαλό των ανθρώπων, τόσο περισσότερες ουτοπίες παράγει», και είναι γεγονός πως η Νεωτερικότητα αποτέλεσε, μέχρι πρόσφατα τουλάχιστον, την εποχή της ουτοπίας.

Τις ουτοπίες αρχικά τις τοποθετούσαν σε απόσταση χώρου, και όχι χρόνου, από τον τόπο παραμονής του συγγραφέα, σε κάποια ουράνια πολιτεία ή σε φανταστικά νησιά. Η νεωτερική εκδοχή της ουτοπίας υπήρξε ωστόσο αρκετά διαφορετική. Η ουτοπία δεν παραμένει τοποθετημένη σε έναν υποθετικό, φανταστικό μη τόπο, αντίθετα ενσωματώνεται στη διαλεκτική της ιστορίας ως προέκταση του παρόντος.

Το Μοντέρνο Κίνημα μπορούμε να ισχυριστούμε πως αποτέλεσε το απαύγασμα των ουτοπιών της Νεωτερικότητας, αφού επιχείρησε να πλάσει ένα καθαρά ανθρωπογενές περιβάλλον εκ του μηδενός, χωρίς καμία τομή με την παράδοση. Η μελέτη αυτή, ωστόσο στρέφει την προσοχή της στην νοσταλγία της «κοινότητας», η οποία τέμνει εγκάρσια και την νεωτερικότητα, ως επιθυμία της παραδοσιακής κοινωνίας που δεν υφίσταται πια, αλλά και ως αντινεωτερική φαντασική ανάπλασή της. Μέσα από τις ταινίες «Ο θεός μου» του Jacques Tati και «Σινεμά ο Παράδεισος» του Giuseppe Tornatore, η παρούσα αναζήτηση επιχειρεί να εξετάσει το πως βιώθηκε η μηχανοποιημένη καθημερινότητα του Μοντέρνου, όχι ως ουτοπία, αλλά ως τραύμα, ως δυστοπία, και πως η Νοσταλγία για πιο παραδοσιακές μορφές κοινότητας απαντά στην ουτοπία της «φυγής» και «επιστροφής» σε «παραδείσια συστήματα», είτε πρόκειται για το ιστορικό κέντρο του Παρισιού, είτε για την γραφική κωμόπολη του Giancaldo.

Η ουτοπία, ένας όρος δανεισμένος από το ομότιτλο βιβλίο του Thomas More, περιγράφει μία φανταστική κοινωνία σε ένα νησί του Ατλαντικού Ωκεανου που διαθέτει ένα φαινομενικά τέλειο κοινωνικό, πολιτικό και νομικό σύστημα. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τόσο τις υπαρκτές κοινότητες που επιχειρήσαν να δημιουργήσουν μια ιδανική κοινωνία, όσο και τις φανταστικές κοινωνίες που περιγράφονται στη τέχνη.

Το θέατρο του Παραλόγου ή “Le Théâtre de l’Absurde” είναι όρος, που επινοήθηκε από τον κριτικό Martin Esslin, ο οποίος χρησιμοποίησε τη φράση ως τίτλο σε ένα βιβλίο του το 1962. Ο Esslin θεώρησε πως το έργο συγκεκριμένων θεατρικών συγγραφέων δίνει καλλιτεχνική άρθρωση στην φιλοσοφία του Albert Camus σύμφωνα με την οποία η ζωή είναι εγγενώς χωρίς νόημα, όπως επεξηγεί στο έργο του ο Μύθος του Σισύφου. Το θέατρο του Παραλόγου θεωρείται πως κατάγεται από τον Ντανταισμό, την ανόητη ποίηση και την αβάντγκαρντ τέχνη των δεκαετιών του ‘20 και του ‘30. Ωστόσο, το είδος αυτό του θεάτρου κατάφερε να γίνει δημοφιλές αφού ο Β’ Παγκόσμιος Πόλεμος τόνισε την αβέβαιη και επισφαλή θέση της ανθρώπινης ζωής.

“Η πείνα και η δίψα” του Eugene Ionesco παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 1965 στο Düsseldorf της Γερμανίας. Το 1966 στο Παρίσι, σκηνοθετεί το έργο ο Karl Heiz Stroux στην Comedie Francaise. Το ανέβασμα αυτό συντελεί στην αναγνώριση του Ionesco και τον εντάσσει στην λίστα των σύγχρονων κλασικών δημιουργών. Το έργο αποτελεί μία κραυγή αγωνίας. Το βασικό θέμα που θίγει είναι η αέναη

αναζήτηση της ευτυχίας με κάθε δυνατό τρόπο, ανάμεσα στο χάος και την βιαιότητα των ανθρώπινων επιτευγμάτων, και την τραγική ειρωνεία της βέβαιης απώλειάς της.

Σε αυτή την ανάλυση θα παρουσιάσω τον θεατρικό κόσμο του Ionesco, βασιζόμενη στο έργο του “Η πείνα και η δίψα”, ως έναν αντί-ουτοπικό κόσμο. Χρησιμοποιώντας τους χώρους, στους οποίους το έργο διαδραματίζεται, θα προσπαθήσω να αποδείξω πως ο Ionesco περιπλέκοντας διάφορα χωρικά μοτίβα ενδυναμώνει την άποψή του για την ύπαρξη της Αντι-Ουτοπίας.

Το θέατρο σε όλες τις μορφές που έχει πάρει στην μακρά-ωνη παράδοσή του διακρίνεται από δύο χαρακτηριστικά: τον άρρηκτο συσχετισμό των γεγονότων με τη χωροθεσία τους και τον δομική σημασία ρόλο των θεατών. Τα δύο αυτά στοιχεία παρουσιάζουν μια ομοιότητα, την ανικανότητα να οριστούν ως σημεία με συμπαγή χώρο και χρόνο. Αντίθετα, μοιάζουν να ενσωματώνουν στην ύπαρξή τους πολλαπλότητες χώρων και χρόνων. Από τη μία, η θεατρική σκηνή δεν είναι ποτέ μια απλή αλληλουχία χώρων, στα όρια της ενυπάρχουν διαφορετικές σκηνές, ατελείυτες ακόμα και όταν οι πράξεις τελειώνουν. Από την άλλη, ο θεατής δεν κοιτάζει απλώς, αλλά παρατηρεί, επιλέγει, συγκρίνει, ερμηνεύει. Συνδέει αυτό που βλέπει με άλλα πράγματα που έχει δει σε άλλες σκηνές, σε άλλους τόπους, με τρόπο ώστε να καθίσταται ταυτόχρονα απόμακρος θεατής και ενεργός ερμηνευτής του θεάματος που εκτυλίσσεται μπροστά του. Υπό αυτή την έννοια, παρόλο που στη σκηνή του θεάτρου διεξάγεται συνήθως μια αφηγηματική οντότητα με αρχή και τέλος, αρθρώνονται σκηνές που δεν ταυτίζονται με τον οριοθετημένο τόπο και χρόνο της παράστασης, αλλά μοιάζουν με ανοιχτά θραύσματα-δρώμενα, σκηνές-περάσματα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η ουτοπία στο θέατρο υπερκερά την προβολή μιας 'τέλειας' συνθήκης στο επέκεινα του εδώ και τώρα. Αν η ουτοπία έχει να κάνει με ένα ταξίδι σε ένα ιδανικό 'εκεί' ώστε να επιστρέψει κανείς στο μελλοντικό 'εδώ' με εφόδιο τη γνώση της εμπειρίας που έχει αποκτήσει (κατά την πρώτη Ουτοπία του Τόμας Μορ), ίσως, η σημασία της να εντοπίζεται στις συνθήκες όσμωσης και

επικοινωνίας θεατή και θεάματος μέσα από μια διαρκώς διευρυνόμενη συσχέτιση διαφορετικών τόπων, δημιουργώντας συναντήσεις και επιτρέποντας διαβάσεις προς άλλους τόπους.

Πρόθεση του παρόντος κειμένου είναι, σε πρώτο επίπεδο, να εντοπιστούν εντός της θεατρικής εμπειρίας συνιστώσες σύγκλισης με την έννοια της ουτοπίας, οι οποίες δύνανται να καταστήσουν εφικτά αυτά τα περάσματα προς τους 'έτερους τόπους', έξω από την 'πραγματικότητα' και τους περιορισμούς της ανά-παράστασης, και, σε δεύτερο, πώς αυτό συντελείται, όταν στο παραστασιακό δρώμενο απουσιάζει η εύληπτη, λογοκεντρική αφηγηματικότητα, όπως συμβαίνει στην περίπτωση μελέτης, την παράσταση 'Τα ωραία μας χέρια' της Έφης Μπίρμπα.

Η καταγωγή του σώματος, η σύστασή του, η εικόνα και η πραγμάτωσή του στο χώρο πορεύεται παράλληλα με την ιστορία των πολιτισμών, τη σύσταση και τη μελέτη των κοινωνιών μέσω των κοινωνικών επιστημών, καθώς και από την αναπαράστασή του μέσα από το χώρο της τέχνης και της αρχιτεκτονικής. Κατ' αυτό τον τρόπο αποτελεί την πρώτη και αναπόφευκτη "θέση" που αποκτούμε στον υλικό κόσμο. Σύμφωνα με τον Michel Foucault και το κείμενο του "Utopian Body", το σώμα αποτελεί το πρώτο σημείο αναφοράς και συσχετισμού με το χώρο και συνάμα την αφορμή (ή και το λόγο) για τη γέννηση ουτοπιών από αυτό και σε συσχετισμό με αυτό. Ποιό είναι όμως το σώμα, ποιά είναι η ιστορία του; Είναι θεϊκό ή ανθρώπινο, είναι δοχείο της ψυχής, είναι τόπος; Το σώμα ζεί και επιθυμεί αλλά παράλληλα πονά και πεθαίνει. Ενέχει όλη την αιωνιότητα της δράσης και το οξύμωρο τέλος του θανάτου. "Το σώμα ένα πάντα αλλού. Είναι δεμένο με όλα τα αλλού του κόσμου. Είναι αλλού από τον κόσμο γιατί σε σχέση με αυτό εδράζονται, χωροθετούνται τα υπόλοιπα πράγματα." Οι φαντασώσεις μας για το ουτοπικό σώμα ξεκινούν από την εγγενή τάση χειραφέτησης από τα περατά του όρια. Από την Πανδώρα, στο τέρας του Φρανκενστάιν και στα cyborgs. Το σώμα γίνεται ύλη ως πραγμάτωση του θεϊκού οράματος, ύστερα αρρωσταίνει, πεθαίνει και ανασυντίθεται - ανασταίνεται αποζητώντας τη θέση του στο χαμένο παράδεισο και τέλος γίνεται μια χείμερα ανθρώπου και μηχανής για να φύγει μακριά από αυτόν. Το σώμα φαντάζεται το σώμα, το φαντασιακό αποκτά "υλικότητα" και

πραγματώνει ουτοπίες. Η προβολή του σώματος στο μέλλον, στο εκεί και το τότε, συνιστά πράξη χειραφέτησης ή το σώμα επιστρέφει στον εαυτό του και παραμένει στο είδωλο του καθρέπτη; Είναι η ουτοπία ένας τρόπος αποκάλυψης και απελευθέρωσης του σώματος;

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ

περιπλάνηση υποκειμένου

Αντι-ουτοπία

Το 1957 ιδρύεται η Καταστασιακή Διεθνής με αποκορύφωμά της το Μάη του 1968, όπου εφαρμόστηκαν στην πράξη οι ιδέες του κινήματος. Οι ιδέες, οι σκέψεις, οι πρακτικές και οι δράσεις των καταστασιακών, σίγουρα διαθέτουν έναν ουτοπικό χαρακτήρα. Οι ίδιοι ωστόσο περιφρονούσαν την ουτοπία και εστίαζαν στον εφικτό χαρακτήρα των ιδεών και προτάσεών τους. Το 1966 ο Debord επιμένει: “Εξαγγέλλουμε την ιστορική άρνηση της ιδεολογίας και το ξεπέρασμα κάθε ουτοπίας μέσω του πραγματικά εφικτού παρόντος.” Ο Μάης του 1968 τους επιβεβαίωσε. Ήταν μια αληθινή αντι-ουτοπία.

Ο αφανισμός της ιστορίας

Από το 1967 ο Debord μιλά για την κοινωνία του θεάματος (διαμεσολάβηση της εικόνας στις κοινωνικές σχέσεις). Το 1988 εισάγει το ενσωματωμένο θέαμα (συγκεντρωμένο και διάχυτο) και μιλά για τον αφανισμό της Ιστορίας. “Γνωρίζουμε ασφαλώς ότι η Ιστορία εμφανίστηκε στην Ελλάδα μαζί με τη δημοκρατία. Μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι χάθηκε από τον κόσμο μαζί με την τελευταία.” Η παρακμή της πόλης και η εισβολή του θεάματος σε κάθε κομμάτι της ανθρώπινης ύπαρξης οδηγούν στο τέλος της ιστορίας. Το θέαμα σήμερα βρίσκεται σε κατάσταση αποσύνθεσης. Το αποσυντιθέμενο θέαμα βρίσκεται υπό διάλυση, ωστόσο έχει βρει τον τρόπο να μένει στη ζωή, να ανακυκλώνεται. Η κοινωνία σήμερα βρίσκεται σε εύθραυστη κατάσταση και τα γεγονότα το επιβεβαιώνουν.

Παρίσι 13 Νοεμβρίου 2015. Οι σκέψεις των καταστασιακών συνδέονται για άλλη μια φορά με τη σύγχρονη κοινωνία. Σήμερα που ο έλεγχος της εικόνας έχει γίνει το κλειδί για την κοινωνική εξουσία, τρομοκρατικές οργανώσεις εξαπολύουν επιθέσεις οι οποίες προσπαθούν να επιτύχουν τους στόχους τους με βάση αυτή την ιδέα. Ο ρόλος του τρομοκράτη είναι αναγκαίος για το σύγχρονο κράτος και του δίνει ένα λόγο ύπαρξης. Ο Debord αναφέρει: “Μέχρι το 1968 η μοντέρνα κοινωνία ήταν πεπεισμένη πως είναι αγαπητή. Έκτοτε εγκατέλειψε αυτά τα όνειρα. Προτιμά να την φοβούνται.” Οι θεατές της σύγχρονης κοινωνίας δεν μπορούν να γνωρίζουν τα πάντα σχετικά με την τρομοκρατία - υπάρχουν οι Μυστικές Υπηρεσίες για αυτό- αλλά γνωρίζουν αρκετά για να έχουν πεισθεί ότι “σε σχέση με την τρομοκρατία, όλα τα άλλα θα πρέπει να τους φαίνονται μάλλον αποδεκτά ή εν πάση περιπτώσει πιο εύλογα και πιο δημοκρατικά”, όπως αναφέρει ο Debord. “Αυτή η τόσο τέλεια δημοκρατία κατασκευάζει η ίδια το μυστηριώδη εχθρό της, την τρομοκρατία. Στην πραγματικότητα προτιμάει να κριθεί σε σχέση με τους εχθρούς της, παρά σε σχέση με τα αποτελέσματά της. Η ιστορία της τρομοκρατίας είναι γραμμένη από το κράτος. Επομένως είναι διδακτική.”

Αυτό που επιδιώκεται στο παρόν πόνημα είναι να καταγραφεί μία διαδικασία. Η διαδικασία που ακολουθείται από το γράφον υποκείμενο - που βρίσκεται στο εδώ, χωρικά και στο τώρα, χρονικά - κατά τον εντοπισμό του “θαύματος των Ελλήνων” με πυξίδα την πέντε αιώνων έννοια του Thomas More “ουτοπία”. Η διαδικασία αποτυπώνεται ως μια άλλη μορφή περιπλάνησης, από αυτή των μεγάλων θαλασσοπόρων, που ξεκίνησαν, με όραμα την αναζήτηση της “νέας γης” και στόχο την διεύρυνση των ορίων του γνωστού έως τότε κόσμου, αποδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο την δύναμη της ανθρώπινης θέλησης για το σπάσιμο του κύβου, την αμφισβήτηση της ύπαρξης ορίων και τη ρηγμάτωση του οικοδομήματος της γνώσης, για μια ακόμη φορά.

Ο ‘άνθρωπος’ και συγκεκριμένα ο ερευνητής αυτής της συγγραφής αποτελεί “τον φορέα και την ενεργητική πηγή γνώσης και μετασχηματισμού της πραγματικότητας”. Το πλαίσιο της έρευνας ορίζεται από τρεις “έννοιες”, αυτές της ιστορίας, της ουτοπίας και της δημοκρατίας - ελευθερίας [δύο έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες γι’ αυτό και δεν διαχωρίζονται]. Η θάλασσα ανοίχτηκε, η ρώτα έχει ήδη χαραχτεί. Αντικείμενο προς εξέταση θα αποτελέσουν τα τρία βιβλία του Κορνήλιου Καστοριάδη με τίτλο “Η ελληνική ιδιαιτερότητα”. Οι δύο λέξεις θα γίνουν φάρος, τόσο για την αποφυγή του κάβου πάνω στον οποίο βρίσκεται ο εν λόγω φάρος, όσο και ως σήμα - κάλεσμα για την προσάραξη του πλοίου στη “νήσο” του παρελθόντος. Το “πουλί” είναι αυτό που υποκινεί τα ερωτήματα και

χαράσσει τα μονοπάτια της περιπλάνησης στα βάθη και τα σκοτάδια της γνώσης, μιας και τα μάτια του έχουν μια ιδιότητα που τα υπόλοιπα πουλιά δεν διαθέτουν, θωρούν στο σκοτάδι.

Γενικά ιδωμένη, η έννοια της λέξης «ουτοπία» είναι συνυφασμένη ως προς την ουσία της, με ένα στοιχείο θετικής, κονστρουκτιβιστικής αναδιάρθρωσης του socius (ή πιο απλά του κοινωνικού) στη βάση ενός ηθο-πολιτικού σχεδίου.

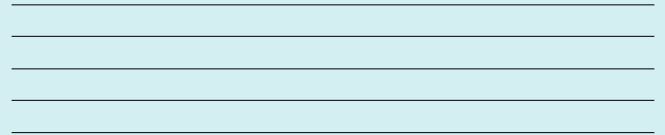
Η έννοια της «ουτοπίας» προϋποθέτει στην πιο στοιχειακή και βασική διάστασή της τη διαχείριση και τη συνύπαρξη ενός συνόλου εξατομικευμένων οντοτήτων. Με αυτόν τον τρόπο εμπεριέχει ένα θεμελιωδώς οντο-πολιτικό πρόβλημα. Εκείνο της ταυτότητας και της ετερότητας, της υποκειμενικότητας και των ορίων της, της σχέσης της μιας υποκειμενικότητας με τις άλλες, κοντολογίς της εναρμόνισης ενός συνόλου διαφορετικότητων μέσα σε ένα ταυτοτικό (κοινωνικοπολιτικό) σύστημα, σύνολο ή πλαίσιο.

Το πλέον θεμελιακό οντολογικό πρόβλημα το οποίο εντοπίζεται στη ρίζα αυτού που ονομάζουμε «ουτοπία» και που θα επιχειρήσω να αναπτύξω κυρίως μέσα από το έργο του Φουριέ Οι τέσσερις κινήσεις, θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής: Πώς ένα μεμονωμένο υπαρκτικό έδαφος (μια υποκειμενικότητα) μπορεί να διατηρήσει και να εξελίξει την ιδιοσυστασία του, την ιδιωματικότητα του, την ενικότητά του στην επαφή του με άλλα υποκειμενικά υπαρκτικά εδάφη (δηλαδή με άλλες υποκειμενικότητες) εξίσου ιδιο-υπόστατες, ενικές, διαφορετικές; Με άλλα λόγια, πώς καθίσταται δυνατή η αρμονική συνύπαρξη ετερογενών στοιχείων με τέτοιο τρόπο ώστε να διατηρούνται την ίδια στιγμή τόσο η ιδιούπόσταση της κάθε υποκειμενικότητας ξεχωριστά, όσο και η γενικότερη υπόσταση του σχεσιακού πλέγματος που τα συνέχει και τα οργανώνει σε ένα σύστημα ή σύνολο (κράτος, έθνος, κοινωνία, κοινότητα, ομάδα κ.τ.λ.).

Αυτό που καθιστά την περίπτωση του Fourier άκρως ενδιαφέρουσα, είναι ότι τρεις αιώνες σχεδόν πριν την απόπειρα εφαρμογής στην πράξη εναλλακτικών κοινοτιστικών τρόπων οργάνωσης, σαν εκείνον λ.χ. τον οποίο επιχείρησε ο ψυχίατρος και φιλόσοφος Felix Guattari στην κλινική La Borde, ο Fourier σκέφτηκε και κατάλαβε ότι μία κοινωνική δομή δεν μπορεί να μεταλλάξει τις συνιστώσες της εάν προηγουμένως και την ίδια στιγμή, δεν αναδιοργανωθούν θετικά και οι ψυχοδιανοητικές συνιστώσες των υποκειμενικοτήτων που κατοικούν αυτήν τη δομή.

Στόχος της ομιλίας μου είναι να εστιάσω στις βασικές κατηγορίες της ηθο-πολιτικής σκέψης του Fourier (μέσα από το κεντρικό παράδειγμα της Φουριερικής φάλαγγας ή αλλιώς φαλανστήριο ως αρχιτεκτονικού τύπου «φιλοξενίας» και δεξίωσης του άλλου-ετεροτήτων) και να αναδείξω τις ενεχόμενες αντιφάσεις και τα διακυβεύματά της.

Η συστηματική περιγραφή της ετεροτοπίας, δεν είναι άλλη από τη διαδικασία προσομοίωσης και δημιουργίας ενός ομοιώματος της ουτοπίας μπροστά στον καθρέφτη και κατ' επέκταση της δημιουργίας μιας υπέρ-πραγματικότητας. Πρόκειται για μια διαδικασία κατά την οποία το υποκείμενο και το σύνολο σχέσεων που το διέπουν, αυτοπροσδιορίζεται επί τη βάση μιας ανάγκης κανονικοποίησης και πειθάρχησης, εντός μιας κοινωνίας. Συνεπώς, δημιουργείται η ανάγκη ενός προτύπου, ίσως ενός αρχέτυπου, ή μιας ουτοπίας, που να ορίσουν το επιθυμητό. Στη συνέχεια μέσω των σταδίων της προσομοίωσης, αρχικά με την αντανάκλαση της ουτοπίας και στη συνέχεια με τη ολοένα και πιο καταγιστική επανανοηματοδότηση της πραγματικότητας, παράγεται μια νέα γνώση του χώρου και των σχέσεων που τον ορίζουν, αλλά και που ορίζει. Η καταστατική στιγμή του χώρου ως πεδίο ελέγχου και παραγωγής υποκειμένων, εντοπίζεται ακριβώς τη στιγμή όπου η ετεροτοπία και η ουτοπία παύουν να αποτελούν διακριτά πεδία προβολής, αντανάκλασης και αντικατοπτρισμού, όπου η ετεροαναφορικότητα και η αυτοαναφορικότητα σε χωροθεσίες και σύνολα σχέσεων, δεν έχουν χωριστά νοήματα, ή νόημα κατόπιν αντιπαράθεσης των αντιθέσεων, αλλά είναι απόλυτα μεταφράσιμες η μια στην άλλη.

Τα ταξίδια σε αρκετές χώρες του κόσμου σε τέσσερα μέρη από τον Lemuel Gulliver αποτελούν μια ιδιαίτερη περίπτωση αναπαράστασης της ουτοπίας σε ένα αυτοαναφορικό έργο, το οποίο αντιπαράβάλλει πραγματικούς τόπους της ευτοπίας και της δυστοπίας, προκειμένου να κατασταθεί δυνατή η εμπειρία και η νοηματοδότηση της

πραγματικότητας της Αγγλίας του 18ου αιώνα. Ωστόσο, την ίδια ώρα που οι πραγματικοί τόποι αυτοί, λειτουργούν ετεροαναφορικά σε ένα αυτοαναφορικό σύστημα, ο Gulliver δεν είναι παρά η αναπαριστώμενη λειτουργία του συγγραφέα στον φανταστικό κόσμο του Jonathan Swift. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει μια σχέση αντανάκλασης μεταξύ της λειτουργίας δυο συγγραφέων, σε δυο κόσμους, έναν πραγματικό και έναν φανταστικό, όπου και στους δυο αναπαρίσταται ο ετεροαναφορικός καθορισμός του νοήματος, σε σχέση με την Αγγλία της υδρογείου, την Αγγλία του Gulliver και συνάμα του Swift. Το νόημα εντοπίζεται στις συνέπειες και την κατανόηση του έργου, το νόημα αυτό με τη σειρά του εντοπίζεται στον φανταστικό κόσμο, ο φανταστικός κόσμος εντοπίζεται στην πραγματικότητα και αυτή στις συνέπειες ύπαρξης ενός γεγονότος, ή μήπως το αντίστροφο; Τα όρια μεταξύ ουτοπίας και ετεροτοπίας, ευτοπίας και δυστοπίας, καταργούνται, σε μια ιστορική αφήγηση του τώρα, που είναι συνάμα εδώ και αλλού, τότε και τώρα και αύριο.

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ • ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΠΜΣ "Σχεδιασμός-Χώρος-Πολιτισμός"

Αθήνα, Φεβρουάριος 2016

ιστορία
&
ουτοπία